

ЕФЕКТИВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК УМОВА ВИНИКНЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНДИВІДА

Тищенко Лілія Валеріївна

МДУ, м. Маріуполь, pavlil.2010@yandex.ua

(Всеукраїнська науково-практична конференція
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
присвячена 30-тиріччю кафедри педагогіки та практичної психології
24 листопада 2016 р., м. Дніпро, Україна)

Контексти та якість чисельних соціальних контактів, взаємодій і взаємовідносин обумовлюють визначення загальної спрямованості особистості та її життєвої позиції, формування уявлень щодо цілей власного існування й шляхів їх досягнення. З точки зору психологічної науки онтологічний розвиток та формування особистості як суб'єкту життя – це складний та довготривалий процес результатом якого виступає цілісна та соціально активна особистість. Базовим механізмом, що забезпечує індивіду досягнення та утримання єдності, тотожності і активності власної особистості виступає механізм ідентичності.

Кожен з класичних напрямків психології розглядає проблему ідентичності з точки зору власного предмету дослідження. Так когнітивна психологія розглядає цей феномен як когнітивну структуру, що визначає мотивацію особистості (Х.Маркус); для представників гештальтпсихології ідентичність – це принцип утворення цілісних форм буття (К.Левін); екзистенціалісти визначають ідентичність як екзистенціальний центр (Ж.П.Сартр, М.Хайдеггер); для біхевіористів ідентифікація є функцією набуття нових готових форм поведінки в процесі побудови та засвоєння загальних для суб'єкта і об'єкта цінностей (Д.Доллард, Н.Міллер); інтеракціоністи – як систему ролей, що формують особистість (Дж.Мід, Я.Морено); представники структурної психології – як структуру соціального навчіння (Е.Тітченер); символісти визначають ідентичність як архетип або міф (К.Юнг, Е.Берн); холістичний напрямок в психології (К.Уилбер) розглядає ідентичність особистості як культурну цілісність; представники динамічних підходів – як

форму руху життєвих енергій (З.Фрейд), стиль життя (А.Адлер), характер базового конфлікту (К.Хорні), форму досягнення свободи (Е.Фромм). За визначенням З. Фрейда внутрішній світ та емоційні сили людини це і є ідентичність в розвитку якої він виокремлює два рівнозначних процеси: біологічний та соціальний.

В ході становлення ідентичності людина прагне досягнення: за К.Юнгом – індивідуалізації, за А.Адлером – досконалості, за К.Хорні – самореалізації, за Е.Фроммом – особистісної цілісності. Розвиваючи ідеї представників психоаналітичного напрямку, Е.Еріксон стверджує, що ідентичність – це соціалізована частина Я. За його визначенням механізм розвитку ідентичності заснований на взаємодії трьох базових процесів: біологічного, соціального та Его. Розглядаючи ідентичність як процес організації життєвого досвіду в індивідуальне Я, Е.Еріксон робить акцент на динамічності та змінюваності ідентичності протягом всього життя індивіда, виокремлюючи базову адаптаційну функцію даної структури [5]. Наступний крок операціоналізації категорії ідентичності здійснено Д.Марсіа, який висунув припущення, що дана структура актуалізується в ситуації соціального вибору та виявляється через звичні паттерни вирішення проблем. Він стверджує, що вирішення індивідом будь-якої життєвої проблеми вносить певний вклад у досягнення власної ідентичності.

В розвиток ідей ідентичності А.Ватерман визначає ціннісно-вольовий аспект цього феномену, стверджуючи, що ідентичність пов'язана з наявністю у індивіда чіткого самовизначення: вибір цілей, цінностей та переконань. Цей вибір актуалізується в період кризи ідентичності та виступає основою для подальшого визначення сенсу власного існування. В дослідженні проблеми співвідношення особистісного та соціального в людині Д.Мід виокремлює свідому та безсвідому ідентичність. Безсвідома ідентичність заснована на некритично прийнятих нормах та звичках. Це комплекс очікувань соціальної групи до якої належить індивід. Свідома ідентичність виникає в результаті рефлексії власної поведінки та є результатом соціального досвіду. Вивчаючи

співвідношення особистісної, соціальної та Я-ідентичності Ю.Хабермас стверджує, що Я-ідентичність реалізується на стику особистісної та соціальної ідентичності. Особистісна ідентичність забезпечує єдність історії життя індивіда, соціальна – виконання вимог соціальних систем [1, 2].

Особливості співвідношення особистісної та соціальної ідентичності в структурі Я-концепції особистості розглянуто Г.Теджфелом (теорія соціальної ідентичності) та Д.Тернером (теорія самокатегоризації). Згідно теорії Г.Теджфела у індивіда в залежності від ситуації актуалізується або особистісна або соціальна ідентичність. В основі механізму запуску тієї чи іншої ідентичності лежить мотиваційна орієнтація особистості на досягнення позитивної самооцінки. Д.Тернер в основу власної теорії покладає феномен самокатегоризації як когнітивне віднесення себе до певного класу ідентичних об'єктів. Він виокремлює рівні самокатегоризації: самокатегоризація себе як людини – загальнолюдська ідентичність; групова самокатегоризація – соціальна ідентичність; особиста самокатегоризація – особистісна ідентичність [4].

Таким чином, аналіз базових психологічних підходів щодо проблеми ідентичності показує, що тенденція дослідження цього феномену спрямована на виокремлення двох його аспектів: соціального та особистісного, де переважає перший, адже ідентичність соціальна за своїм походженням та трансформація ідентичності обумовлена саме соціальними змінами. В свою чергу, процес соціальної інтеграції індивіда здійснюється під впливом багатьох умов, як соціально контрольованих, так і стихійних. Його необхідною умовою виступає культурна та суспільна самоактуалізація, а також активність, спрямована на соціальне вдосконалення. Результатом ефективної інтеграції індивіда виступає факт його функціонування в якості активного суб'єкту суспільних відносин.

Література:

1. Гнатенко П.І., Павленко В.М. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз / П.І.Гнатенко, В.М.Павленко. – К.: АРТ-ПРЕС, 1999. – 466 с.
2. Заковоротная М.В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты / М.В. Заковоротная. – Ростов-на-Дону. – 1999. – 117 с.

3. Идентификация как механизм общения и развития личности. – М., – 1988. – 230 с.
4. Тернер Дж. Социальная идентичность, самокатегоризация и группа / Дж.Тернер. // Иностранная психология. – 1994. – №2. – С.8-17.